

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

NA. 20 YA 1992

NINAKUBALI,

Rais

28/12/92

Sheria ya kufanya mabadiliko zaidi katika Katiba ya Jamhuri ya Muungano ili kuweka utaratibu mpya wa uchaguzi wa Rais, kufafanua madaraka ya Rais na mambo mengine yanayohusiana na hayo

[.....]

IMETUNGWA na Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

1.—(1) Sheria hii iitwe Sheria ya Mabadiliko ya Tisa katika Katiba ya Nchi, ya mwaka 1992.

(2) Sheria hii itaanza kutumika tarehe 1 Januari, 1993.

2. Sheria hii itatumika Tanzania Bara na vile vile Tanzania Zanzibar.

3. Masharti ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 (ambayo katika ibara zifuatazo za Sheria hii itatajwa tu kwa kifupi kama "Katiba"), yanabadilishwa kwa namna ilivyoielezwa katika ibara za Sheria hii zifuatazo.

4. Ibara ya 37 ya Katiba inafanyiwa mabadiliko katika ibara ndogo ya (3) kwa kufuta sehemu ya utangulizi ya ibara ndogo hiyo na kuweka badala yake maneno yafuatayo:

"(3) Ikitokea kwamba kiti cha Rais ki wazi kutokana na masharti yaliyomo katika ibara ndogo ya (2) au endapo kiti cha Rais ki wazi kutokana na sababu nyingine yoyote, na endapo Rais atakuwa hayupo katika Jamhuri ya Muungano au Bunge likipitisha hoja ya kuunda Kamati Maalum ya Uchunguzi kwa mujibu wa ibara ya 46A(3) ya Katiba, kazi na shughuli za Rais zitatekelezwa na mmojawapo wa wafuatao, kwa kufuata orodha kama ilivyopangwa, yaani—"

Jina la sheria na tarehe ya kuanza kutumika

Matumizi ya Sheria

Kufanya mabadiliko katika Katiba

Kufanya mabadiliko katika ibara ya 37

Kufanya
mabadili-
ko katika
ibara ya
38

5. Ibara ya 38 ya Katiba inafanyiwa mabadiliko kwa kuifuta ibara ndogo ya (2) na kuweka badala yake ibara ndogo zifuatazo:

“(2) Bila ya kuathiri masharti mengineyo ya Katiba hii, kiti cha Rais kitakuwa ki wazi, na uchaguzi wa Rais utafanyika ili kujaza nafasi hiyo kila mara litokeapo lolote kati ya mambo yafuatayo—

- (a) baada ya Bunge kuvunjwa;
- (b) baada ya Rais kujiuzulu bila ya kulivunja Bunge kwanza;
- (c) baada ya Rais kupoteza sifa za kushika nafasi ya madaraka ya kuchaguliwa;
- (d) baada ya Rais kushtakiwa Bungeni kwa mujibu wa Katiba hii, na kuondolewa katika madaraka;
- (e) baada ya kuthibitishwa kwa mujibu wa masharti ya ibara ya 37 ya Katiba hii kwamba Rais hawezi kumudu kazi na shughuli zake;
- (f) baada ya Rais kufariki.”

“(3) Kiti cha Rais hakitahesabiwa kuwa ki wazi kwa sababu tu ya Bunge kupitisha hoja ya kutokuwa na imani kwa Waziri Mkuu.”

Kufuta na
kuweka
upya ibara
ya 41

6. Katiba inafanyiwa mabadiliko kwa kuifuta ibara ya 41 na kuweka badala yake masharti yafuatayo—

“Utarati-
bu wa
uchaguzi
wa Rais

41.—(1) Baada ya Bunge kuvunjwa au kukitokea jambo jingine lolote lililotajwa katika ibara ndogo ya (2) ya ibara ya 38 na inalazimu uchaguzi wa Rais kufanyika, kila chama cha siasa kinachopenda kushiriki katika uchaguzi wa Rais kitawasilisha kwa Tume ya Uchaguzi, kwa mujibu wa sheria, jina la mwanachama wake mmoja kinayetaka asimame kama mgombea katika uchaguzi wa Rais wa Jamhuri ya Muungano.

(2) Mapendekezo ya majina ya wagombea katika uchaguzi wa Rais yatawasilishwa kwa Tume ya Uchaguzi katika siku na saa itakayotajwa kwa mujibu wa Sheria iliyotungwa na Bunge, na mtu hatakuwa amependekezwa kwa halali isipokuwa tu kama kupendekezwa kwake kunaungwa mkono na wananchi wapiga kura kwa idadi na kwa namna itakayotajwa na Sheria iliyotungwa na Bunge.

(3) Endapo inapofika saa na siku iliyotajwa kwa ajili ya kuwasilisha mapendekezo ya majina ya wagombea, ni mgombea mmoja tu ambaye anapendekezwa kwa halali, Tume itawasilisha jina lake kwa wananchi, nao watapiga kura ya kumkubali au kumkataa kwa mujibu wa masharti ya ibara hii na ya Sheria iliyotungwa na Bunge.

(4) Uchaguzi wa Rais wa Jamhuri ya Muungano utafanywa siku itakayoteuliwa na Tume ya Uchaguzi kwa mujibu wa Sheria iliyotungwa na Bunge.

(5) Mambo mengine yote yahusuyo utaratibu wa uchaguzi wa Rais yatakuwa kama itakavyofafanuliwa katika Sheria iliyotungwa na Bunge kwa ajili hiyo.

(6) Mgombea ye yote wa kiti cha Rais atatangazwa kuwa amechaguliwa kuwa Rais iwapo tu amepata zaidi ya nusu ya kura zote halali zilizopigwa au, kama uchaguzi umerudiwa kwa sababu ya kutopatikana mgombea mwenye zaidi ya nusu ya kura zote halali, iwapo amepata ama zaidi ya nusu ya kura zote halali zilizopigwa au kura nyingi zaidi kuliko wagombea wengine.

(7) Iwapo mgombea ametangazwa na Tume ya Uchaguzi kwamba amechaguliwa kuwa Rais kwa mujibu wa ibara hii, basi hakuna mahakama yoyote itakayokuwa na mamlaka ya kuchunguza kuchaguliwa kwake.”

7. Ibara ya 46 ya Katiba inafanyiwa mabadiliko katika ibara ndogo ya (3) kwa kuingiza mwanzoni mwa ibara ndogo hiyo maneno yafuatayo:

“Isipokuwa kama ataacha kushika madaraka ya Rais kutokana na masharti ya ibara ya 46A(10).”

Kufanya mabadiliko katika ibara ya 46

8. Katiba inafanyiwa mabadiliko kwa kuweka ibara ya 46; ibara mpya ifuatayo:

“Bunge laweza kumshtaki Rais”

46A.—(1) Bila ya kujali masharti ya ibara ya 46 ya Katiba hii, Bunge linaweza kupitisha azimio la kumuondoa Rais madarakani endapo itatolewa hoja ya kumshtaki Rais na ikapitishwa kwa mujibu wa masharti ya ibara hii.

Kuweka ibara mpya ya 46A

*(2) Bila ya kuathiri masharti mengineyo ya ibara hii, hoja yoyote ya kumshtaki Rais haitatolewa isipokuwa tu kama inadaiwa kwamba Rais—

- (a) ametenda vitendo ambavyo kwa jumla vinaivunja Katiba;
- (b) ametenda vitendo ambavyo vinakiuka maadili yanayohusu uandikishwaji wa vyama vya siasa yaliyotajwa katika ibara ya 20(2) ya Katiba, au
- (c) amekuwa na mwenendo unaodhalilisha kiti cha Rais wa Jamhuri ya Muungano, na haitatolewa hoja ya namna hiyo ndani ya miezi kumi na miwili tangu hoja kama hiyo ilipotolewa na ikakataliwa na Bunge.

(3) Bunge halitapitisha hoja ya kumshtaki Rais isipokuwa tu kama—

- (a) taarifa ya maandishi, iliyotiwa sahihi na kuungwa mkono na Wabunge wasiopungua asilimia ishirini ya Wabunge wote itawasilishwa kwa Spika siku thelathini kabla ya kikao ambapo hoja hiyo inakusudiwa kutolewa Bungeni, ikifafanua makosa aliyoyatenda Rais, na ikipendekeza kuwa Kamati Maalum ya Uchunguzi iundwe ili ichunguze mashtaka yaliyowasilishwa dhidi ya Rais;

- (b) wakati wowote baada ya Spika kupokea taarifa iliyotiwa sahihi na Wabunge na kujiridhisha kuwa masharti ya Katiba kwa ajili ya kuleta hoja yametimizwa, Spika atamruhusu mtoa hoja kuiwasilisha hoja hiyo, na kisha Spika atalitaka Bunge, bila ya kufanya majadiliano, lipige kura juu ya hoja ya kuunda Kamati Maalum ya Uchunguzi na kama ikiungwa mkono na Wabunge wasiopungua theluthi mbili ya Wabunge wote, atatangaza majina ya wajumbe wa Kamati Maalum ya Uchunguzi.
- (4) Kamati Maalum ya Uchunguzi, kwa madhumuni ya ibara hii, itakuwa na wajumbe wafuatao, yaani—
- (a) Jaji Mkuu wa Jamhuri ya Muungano, ambaye atakuwa ndiye Mwenyekiti wa Kamati;
- (b) Jaji Mkuu wa Tanzania Zanzibar; na
- (c) Wabunge saba walioteuliwa na Spika kwa mujibu wa Kanuni za Bunge na kwa kuzingatia uwiano wa uwakilishi baina ya vyama vya siasa vinavyowakilishwa Bungeni.
- (5) Endapo Bunge litapitisha hoja ya kuunda Kamati Maalum ya Uchunguzi, Rais atahesabiwa kuwa hayupo kazini, kisha kazi na madaraka ya Rais yatatekelezwa kwa mujibu wa masharti ya ibara ya 37(3) ya Katiba hii hadi Spika atakapomfahamisha Rais juu ya azimio la Bunge kuhusiana na mashtaka yaliyotolewa dhidi yake.
- (6) Ndani ya siku saba baada ya Kamati Maalum ya Uchunguzi kuundwa, itakaa, ichunguze na kuchambua mashtaka dhidi ya Rais, pamoja na kumpatia Rais fursa ya kujieleza, kwa kufuatâ utaratibu uliowekwa na Kanuni za Bunge.
- (7) Mapema iwezekanavyo, na kwa vyovyote vile katika muda usiozidi siku tisini, Kamati Maalum ya Uchunguzi itatoa taarifa yake kwa Spika.
- (8) Baada ya Spika kupokea taarifa ya Kamati Maalum ya Uchunguzi, taarifa hiyo itawasilishwa Bungeni kwa kufuata utaratibu uliowekwa na Kanuni za Bunge.
- (9) Baada ya taarifa ya Kamati Maalum ya Uchunguzi kuwasilishwa kwa mujibu wa ibara ndogo ya (8), Bunge litajadili taarifa hiyo na litampa Rais fursa ya kujieleza, na kisha, kwa kura za Wabunge wasiopungua theluthi mbili ya Wabunge wote, Bunge litapitisha azimio ama kuwa mashtaka dhidi ya Rais yamethibitika, na kwamba hastahili kuendelea kushika kiti cha Rais, au kuwa mashtaka hayo hayakuthibitika.

(10) Endapo Bunge litapitisha azimio kuwa mashtaka dhidi ya Rais yamethibitika na kwamba hastahili kuendelea kushika kiti cha Rais, Spika atawafahamisha Rais na Mwenyekiti wa Tume ya Uchaguzi juu ya azimio la Bunge, na hapo Rais atawajibika kujiuzulu kabla ya kuisha kwa siku ya tatu tangu Bunge lilipopitisha azimio hilo.

(11) Endapo Rais ataacha kushika kiti cha Rais kutokana na mashtaka dhidi yake kuthibitika, hatakuwa na haki ya kupata malipo yoyote ya pensheni wala kupata haki au nafuu nyinginezo alizo nazo kwa mujibu wa Katiba au Sheria yoyote iliyotungwa na Bunge.”

9. Ibara ya 51 ya Katiba inafutwa na badala yake kunawekwa ibara mpya ifuatayo:—

“Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano

51.—(1) Kutakuwa na Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano atakayeteuliwa na Rais kwa kufuata masharti ya ibara hii na ambaye kabla ya kushika madaraka yake ataapa mbele ya Rais kwa kiapo kinachohusika na kiti cha Waziri Mkuu kitakachowekwa na Bunge.

(2) Mapema iwezekanavyo, na kwa vyovyote vile ndani ya siku kumi na nne, baada ya kushika madaraka yake, Rais atamteua Mbunge wa kuchaguliwa kutoka katika Jimbo la uchaguzi anayetokana na chama cha siasa chenye Wabunge wengi zaidi Bungeni au, kama hakuna chama cha siasa chenye Wabunge wengi zaidi, anayeelekea kuungwa mkono na Wabunge walio wengi kuwa Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano, naye hatashika madaraka hayo mpaka kwanza uteuzi wake uwe umethibitishwa na Bunge kwa azimio litakaloungwa mkono na kura za Wabunge walio wengi.

(3) Bila ya kuathiri masharti mengineyo ya Katiba hii, Waziri Mkuu atashika kiti cha Waziri Mkuu hadi—

- (a) siku ambapo Rais mteule ataapa kushika kiti chake; au
- (b) siku ambapo atafariki dunia akiwa katika madaraka; au
- (c) siku atakapojiuzulu; au
- (d) siku Rais atakapomteua Mbunge mwingine kuwa Waziri Mkuu; au
- (e) atakapoacha kushika kiti cha Waziri Mkuu kwa mujibu wa masharti mengineyo ya Katiba hii.”

10. Katiba inafanyiwa mabadiliko kwa kuweka mara baada ya ibara ya 53 ibara ifuatayo:—

“Kura ya kutokuwa na imani

53A.—(1) Bila ya kujali masharti ya ibara ya 51 ya Katiba hii, Bunge linaweza kupitisha azimio la kura ya kutokuwa na imani na Waziri Mkuu endapo itatolewa hoja kupendekeza hivyo na ikapitishwa kwa mujibu wa masharti ya ibara hii.

Kufuta na kuweka upya ibara ya 51

Kuweka ibara mpya ya 53A

(2) Bila ya kuathiri masharti mengineyo ya ibara hii, hoja yoyote ya kutaka kupitisha kura ya kutokuwa na imani na Waziri Mkuu haitatolewa Bungeni endapo—

(a) haina uhusiano na utekelezaji wa majukumu ya Waziri Mkuu kwa mujibu wa ibara ya 52 ya Katiba; au

(b) haijapita miezi sita tangu alipoteuliwa;

(c) haijapita miezi tisa tangu hoja ya namna hiyo ilipotolewa Bungeni na Bunge likakataa kuipitisha.

(3) Hoja ya kura ya kutokuwa na imani na Waziri Mkuu haitapitishwa na Bunge isipokuwa tu kama—

(a) taarifa ya maandishi, iliyotiwa sahihi na kuungwa mkono na Wabunge wasiopungua asilimia ishirini ya Wabunge wote itatolewa kwa Spika, siku angalau kumi na nne kabla ya siku inapokusudiwa kuwasilishwa Bungeni;

(b) Spika atajiridhisha kuwa masharti ya Katiba kwa ajili ya kuleta hoja yametimizwa.

(4) Hoja iliyotimiza masharti ya ibara hii itawasilishwa Bungeni mapema iwezekanavyo kwa mujibu wa Kanuni za Bunge.

(5) Hoja ya kutokuwa na imani na Waziri Mkuu itapitishwa tu iwapo inaungwa mkono na Wabunge walio wengi.

(6) Endapo hoja ya kura ya kutokuwa na imani kwa Waziri Mkuu itaungwa mkono na Wabunge wengi, Spika atawasilisha azimio hilo kwa Rais, na mapema iwezekanavyo, na kwa vyovyote vile ndani ya siku mbili tangu Bunge lilipopitisha azimio la hoja ya kura ya kutokuwa na imani kwa Waziri Mkuu, Waziri Mkuu atatakiwa ajiuzulu, na Rais atamteua Mbunge mwingine kuwa Waziri Mkuu.”

Kufanya
mabadi-
liko
katika
ibara
ya 57

11. Ibara ya 57 ya Katiba inafanywa mabadiliko katika ibara ndogo ya (2)—

(a) kwa kuongeza mara tu baada ya aya ya (d) aya ifuatayo:—

“(e) iwapo Waziri Mkuu atajiuzulu au kiti chake kikiwa wazi kwa sababu nyingine yoyote;”,

(b) kwa kuibadilisha aya ya sasa ya (e) kuwa aya ya (f).

Kufanya
mabadi-
liko
katika
ibara ya
63

12. Ibara ya 63 ya Katiba inafanywa mabadiliko katika ibara ndogo ya (3)—

(a) kwa kuweka alama ya nukta — mkato badala ya nukta mwishoni mwa aya ya (d), na

(b) kuweka baada ya aya ya (d) aya ifuatayo:

“(e) kujadili na kuridhia mikataba yote inayohusu Jamhuri ya Muungano na ambayo kwa masharti yake inahitaji kuridhiwa.”.

13. Ibara ya 90 ya Katiba inafanyiwa mabadiliko kwa kuifuta ibara ndogo ya (2) na kuweka badala yake ibara ndogo ifuatayo:

Kufanya
mabadi-
liko
katika
ibara ya
90

“(2) Rais hatakuwa na uwezo wa kulivunja Bunge wakati wowote, isipokuwa tu—

- (a) kama Bunge limemaliza muda wa uhai wake kwa mujibu wa ibara ya 65 ya Katiba; au wakati wowote katika miezi kumi na miwili ya mwisho ya uhai wa Bunge, isipokuwa tu kama Spika amepokea taarifa rasmi inayopendekeza kuundwa kwa Kamati Maalum ya Uchunguzi kwa madhumuni ya kumuondoa Rais madarakani kwa mujibu wa ibara ya 46A ya Katiba hii;
- (b) kama Bunge limekataa kupitisha Bajeti iliyopendekezwa na Serikali;
- (c) kama Bunge limekataa kupitisha Muswada wa Sheria kwa mujibu wa ibara ya 97(4) ya Katiba;
- (d) kama Bunge limekataa kupitisha hoja ambayo ni ya msingi katika sera za Serikali, na Rais anaona kwamba njia ya kuendelea kutoka hapo si kumteua Waziri Mkuu mwingine bali ni kuitisha Uchaguzi Mkuu;
- (e) endapo, kutokana na uwiano wa uwakilishi wa Vyama vya Siasa katika Bunge, Rais anaona kwamba hakuna uhalali kwa Serikali iliyopo kuendelea kuwapo, na wala haiwezekani kuunda Serikali mpya.”

14. Ibara ya 104 ya Katiba inafutwa na kunawekwa badala yake ibara ifuatayo:

Kufuta na
kuweka
upya ibara
ya 104

“104.—(1) Kiongozi wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar atachaguliwa na wananchi katika Tanzania Zanzibar kwa mujibu wa masharti ya Katiba ya Zanzibar, na kwa kufuata utaratibu uliowekwa kwa mujibu wa Sheria iliyotungwa na Baraza la Wawakilishi la Zanzibar inayohusu uchaguzi kwa ujumla au uchaguzi wa Kiongozi wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar.

(2) Bila ya kuathiri masharti mengineyo ya Katiba hii, kiti cha Kiongozi wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar kitakuwa ki wazi, na uchaguzi wa Kiongozi wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar utafanyika ili kujaza nafasi hiyo kila mara litokeapo lolote kati ya mambo yafuatayo:

- (a) baada ya Baraza la Wawakilishi kuvunjwa;
- (b) baada ya Kiongozi wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar kujiuzulu bila ya kulivunja Baraza la Wawakilishi kwanza;
- (c) baada ya Kiongozi wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar kupoteza sifa za kushika nafasi ya madaraka ya kuchaguliwa;
- (d) baada ya Kiongozi wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar kushtakiwa katika Baraza la Wawakilishi kwa mujibu wa Katiba ya Zanzibar na kuondolewa katika madaraka;

- (e) baada ya kuthibitishwa kwa mujibu wa Katiba ya Zanzibar kwamba Kiongozi wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar hawezi kumudu kazi na shughuli zake;
- (f) baada ya Kiongozi wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar kufariki.”.

Masharti
ya muda
mfupi

15. Masharti yaliyoainishwa katika Nyongeza iliyoko mwishoni mwa Sheria hii yatatumika kuanzia siku ya kuanza kutumika kwa Sheria hii.

“NYONGEZA — (Ibara ya 16)

Masharti ya Muda Mfupi

1. Masharti yaliyomo katika Nyongeza hii yataendelea kutumika kwa muda uliotajwa katika aya ya 2 na ya 3 za Nyongeza hii.

3. Isipokuwa kama Bunge litaweka masharti mapya mapema zaidi, masharti ya ibara ya 47, 48, 49 na 50 za Katiba yataendelea kutumika hadi tarehe 31 Desemba, 1994.

2. Bila ya kujali masharti ya fungu la 10 la Sheria hii, Waziri Mkuu aliyeteuliwa kabla ya Sheria hii kutungwa ataendelea kushika kiti hicho hadi atakapoacha kushika kiti cha Waziri Mkuu kwa mujibu wa Katiba.”.

Muswada huu ulipitishwa tarehe 11 Desemba, 1992.

Katibu wa Bunge